

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ

ВЕСТНИК ОШКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА

BULLETIN OF OSH STATE UNIVERSITY

ISSN: 1694-7452 e-ISSN: 1694-8610

№4/2025, 254-263

ФИЛОЛОГИЯ

УДК: 81`1/4

DOI: [10.52754/16948610_2025_4_19](https://doi.org/10.52754/16948610_2025_4_19)

**«БАЛА» КОНЦЕПТИНИН ЭМОЦИОНАЛДЫК-БААЛООЧУ ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ:
КЫРГЫЗ ЖАНА АНГЛИС ТИЛДЕРИНИН ТИЛДИК ДҮЙНӨ ТААНЫМЫНДА**

**ЭМОЦИОНАЛЬНО-ОЦЕНОЧНЫЕ ОСОБЕННОСТИ КОНЦЕПТА «РЕБЕНОК» В
ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ КАРТИНЕ МИРА КЫРГЫЗСКОГО И АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКОВ**

**EMOTIONAL AND EVALUATIVE CHARACTERISTICS OF THE CONCEPT “CHILD” IN
THE LINGUISTIC WORLDVIEW OF THE KYRGYZ AND ENGLISH LANGUAGES**

Тажibaева Анара

Тажibaева Анара

Tazhibaeva Anara

улук окутуучу, Ош мамлекеттик университети

старший преподаватель, Ошский государственный университет

Senior Lecturer, Osh State University

antajibaeva@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2467-7644

«БАЛА» КОНЦЕПТИНИН ЭМОЦИОНАЛДЫК-БААЛООЧУ ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ: КЫРГЫЗ ЖАНА АНГЛИС ТИЛДЕРИНИН ТИЛДИК ДҮЙНӨ ТААНЫМЫНДА

Аннотация

Бул изилдөө кыргыз жана англис тилдериндеги «бала» концептинин лингвокогнитивдик жана маданий өзгөчөлүктөрүн изилдөөгө арналган. Макаланын актуалдуулугу “бала” түшүнүгүнүн эки тилдеги (кыргыз, англис) маданий аспектилерин терең изилдөөгө байланышкан. Ар кандай тилдерде жана алардын маданиятында “бала” концептинин баалоочу жана эмоционалдык мүнөздөмөлөрү ар түрдүү калыптанып, дүйнөнү кабылдоонун когнитивдик механизмдерин ачат. Бул изилдөө тилдеги баалоочу семантика теориясына, когнитивдик лингвистика методдоруна жана эмоциянын тилдеги ролуна таянып, бала түшүнүгүн кабыл алуунун маданий жана лингвистикалык негиздерин изилдөөнү максат кылат. Изилдөөнүн милдети – кыргыз жана англис тилдериндеги “бала” түшүнүгүнүн баалоочу маанилерин, когнитивдик механизмдерин жана эмоциялардын маданий өзгөчөлүктөрүн салыштыруу аркылуу аныктоо. Колдонулган методдорго баалоочу семантика теориясынын анализи, когнитивдик лингвистикалык изилдөө, салыштыруу, метафоралык которуу ыкмалары кирет. Изилдөө тил менен маданияттын өз ара байланышын жана «бала» түшүнүгүнүн коомдогу маанисин ачып көрсөтөт.

Ачкыч сөздөр: бала» түшүнүгү, эмоционалдык-баалоочулук мүнөздөмөлөр, тарбия, кыргыз жана англис маданияты, баалоочу семантика теориясы, когнитивдик механизмдер, метафора, аналогия

ЭМОЦИОНАЛЬНО-ОЦЕНОЧНЫЕ ОСОБЕННОСТИ КОНЦЕПТА «РЕБЕНОК» В ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ КАРТИНЕ МИРА КЫРГЫЗСКОГО И АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКОВ

Аннотация

Данное исследование посвящено изучению лингвокогнитивных и культурных особенностей концепта «бала (ребёнок)» в кыргызском и английском языках. Актуальность работы определяется необходимостью глубокого анализа культурных аспектов концепта «бала» в двух языках (кыргызском и английском). В разных языках и их культурах эмоционально-оценочные характеристики концепта «бала» формируются по-разному, что позволяет выявить когнитивные механизмы восприятия мира. Исследование основывается на теории оценочной семантики, методах когнитивной лингвистики и изучении роли эмоций в языке, с целью раскрыть культурные и лингвистические основания восприятия понятия «бала». Задача исследования заключается в выявлении и сопоставлении оценочных значений, когнитивных механизмов и культурных особенностей выражения эмоций, связанных с понятием «бала» в кыргызском и английском языках. В качестве методов применяются анализ теории оценочной семантики, когнитивно-лингвистический подход, сопоставление, а также приёмы метафорического переноса. Результаты исследования демонстрируют взаимосвязь языка и культуры и раскрывают социальную значимость концепта «бала».

Ключевые слова: концепт «бала/ребёнок», эмоционально-оценочные характеристики, воспитание, кыргызская и английская культура, теория оценочной семантики, когнитивные механизмы, метафора, аналогия.

EMOTIONAL AND EVALUATIVE CHARACTERISTICS OF THE CONCEPT “CHILD” IN THE LINGUISTIC WORLDVIEW OF THE KYRGYZ AND ENGLISH LANGUAGES

Abstract

This study is devoted to analyzing the linguo-cognitive and cultural features of the concept “bala/child” in the Kyrgyz and English languages. The article’s relevance lies in the need for an in-depth examination of the cultural aspects of the concept “bala/child” in both languages. In different languages and their cultures, the emotional and evaluative characteristics of the concept “bala/child” are shaped in diverse ways, thereby revealing the cognitive mechanisms of world perception. The research relies on the theory of evaluative semantics, the methods of cognitive linguistics, and the study of the role of emotions in language, aiming to identify the cultural and linguistic foundations of how the concept “bala/child” is perceived. The task of the study is to determine, through comparison, the evaluative meanings, cognitive mechanisms, and cultural specificities of emotional expression associated with the concept “bala/child” in Kyrgyz and English. The applied methods include analysis within the framework of the theory of evaluative semantics, cognitive-linguistic research, comparative analysis, and metaphorical transfer. The study highlights the interrelation between language and culture and reveals the social significance of the studied concept.

Keywords: concept “bala/child”, emotional and evaluative characteristics, upbringing, Kyrgyz and English culture, theory of evaluative semantics, cognitive mechanisms, metaphor, analogy

Киришүү

«Бала» концепти дүйнөнүн тилдик сүрөтүндө негизги категориялардын бири болуп саналат, ал балалыктын биологиялык жана социалдык жактарын гана эмес, коомдун терең идеологиялык жана баалуулук багыттарын да чагылдырат. Ю.С. Степановдун (2001) айтымында, “концепт” сөздүн «түпкү формасын» жана түз маанисин гана эмес, ошондой эле маданий ассоциациялардын татаал тармагын, эмоционалдык өң-түсүн жана баалоочу мүнөздөмөлөрүн камтыйт. Алар балдардын дүйнөнү жана анда өз ордун кабылдоосун аныктайт. Коомдун салттары, нормалары жана баалуулуктары тилде лексикалык бирдиктер, туруктуу сөз айкаштары, макалдар жана метафоралар аркылуу бекемделип, тилди алып жүрүүчүлөрдө балалыкты, анын баалуулугун, ролун жана тарбиялык практикаларын түшүнүүнүн когнитивдик негиздерин калыптандырат.

Заманбап лингвокогнитивдик ыкмада концепттерди изилдөө тилдин элдин дүйнө таанымын, ошондой эле анын эмоционалдык-баалоочу жана баалуулук багыттарын кантип чагылдырып жана түзүп бергенин аныктоого мүмкүндүк берет. «Бала» концептин түшүнүү өзгөчө маанилүү, анткени балалык жана балдарды тарбиялоо маданий иденттүүлүктү, социалдык нормаларды жана муундар аралык байланышты калыптандырууда фундаменталдуу орунду ээлейт. Концептти ар түрдүү тилдерде изилдөө универсалдуу когнитивдик схемаларды да, баалоочу маанилердин системасында, метафоралык түшүнүктөрдө жана социалдык күтүүлөрдө көрүнгөн өзгөчө маданий вариацияларды да аныктоого мүмкүндүк берет.

Кыргыз маданиятынын контекстинде «бала» концепти салттуу түрдө жамааттык баалуулуктар, тукумдун мураскердиги, үй-бүлөлүк жоопкерчилик жана социалдык милдет менен байланышат. «Бала – келечек», «Бала – Аллахтын берген аманаты» сыяктуу элдик макалдар жана фразеологиялык бирдиктер бала жөнүндө түшүнүктү руханий жана социалдык баалуулук катары чагылдырат, ошол эле учурда тукумдун уландысын жана үй-бүлөнүн тарбия үчүн жоопкерчилигин символдоштурат. Ошол эле мезгилде концептин эмоционалдык мүнөздөмөлөрү баланы кубанычтын, руханий байлыктын жана үй-бүлөнүн маанилүү баалуулугунун булагы катары позитивдүү баалоодо көрүнөт («Балам – бактым», «Бала көргөн жүрөк жылуу», «Ата – аска, эне – булак, бала – ортодогу шам чырак»). Бул маданий үлгүлөр тилде бекемделип, тилди алып жүрүүчүлөрдүн балалык жөнүндөгү түшүнүгү, жамааттык баалуулуктары, үй-бүлөлүк жоопкерчилиги жана баланын руханий маанисинин призмасы аркылуу калыптанат.

Англис тилдүү маданиятта да ушундай үлгүлөр кездешет (“Every child begins the world anew.” – *Ар бир бала менен үй-бүлө руханий жактан жаңыланат*; “Children are the riches of the poor man.” – *Материалдык байлык болбосо да, балдар үй-бүлөнү бай кылат*). Бирок көбүрөөк «child» концепти жеке инсандык өзгөчөлүктөр, инсандык өнүгүү жана баланын потенциалы менен тыгыз байланышат. Англис тилиндеги туруктуу сөз айкаштары жана идиомалар, мисалы: “A child is known by his deeds.” – *Баланын индивидуалдуулугу анын иш-аракеттеринен көрүнөт*; “As the twig is bent, so grows the tree.” – *Баланын мүнөзү жана тагдыры алгачкы тарбияга жараша болот*; “Children are the messages we send to a time we will not see.” – *Ар бир бала келечектин потенциалын өзүндө алып жүрөт*; “From little acorns mighty oaks grow.” – *Кичинекей бала да улуу инсан боло турган мүмкүнчүлүккө ээ*, баланын эмоционалдык жана инсандык сапаттарына, уникалдуулугуна жана жеке жетишкендиктерине жасалган басымды чагылдырат. Англис тилдүү дискурстагы *бала*

образы көбүнчө жеке автономия, инсандык укуктар, жеке тарбия жана жетишкендиктердин социалдык таанылышы менен байланышып, Хофстеденин (2001) изилдөөлөрүндө көрсөтүлгөн индивидуализм жана автономия баалуулуктарына ылайык келет.

«Бала/child» концептине кыргыз жана англис тилдеринде салыштырмалуу анализ жүргүзүү баалоочу жана эмоционалдык мүнөздөмөлөрдөгү негизги айырмачылыктарды аныктоого мүмкүндүк берет: кыргыз тилинде басым социалдык ролго, үй-бүлөлүк жоопкерчиликке жана коллективдик күтүүлөргө жасалса, англис тилинде индивидуалдуулукка, жеке өнүгүүгө жана эмоционалдык потенциалга жасалат. Бул айырмачылыктар лексикада жана фразеологияда гана эмес, балалыкты кабылдоонун маданий-когнитивдик моделдеринде да чагылып, тил, маданият жана тил ээлеринин эмоционалдык-баалуулук дүйнө таанымынын ортосундагы байланышты ачып көрсөтөт.

Изилдөөнүн актуалдуулугу тил ар кандай маданий контексттерде балалык жөнүндө баалуулуктарды жана эмоционалдык түшүнүктөрдү кантип чагылдырарын түшүнүүнүн зарылдыгы менен аныкталат. Бул айырмачылыктарды түшүнүү маданияттар аралык коммуникацияда, котормодо жана педагогикалык практикага жардам бере алат.

Макаланын максаты — кыргыз жана англис тилдериндеги «бала» концептинин эмоционалдык-баалоочу мүнөздөмөлөрүн аныктап, салыштыруу. Бул үчүн эки маданияттагы балалыкты кабылдоону чагылдырган туруктуу сөз айкаштары, макалдар, метафоралар жана башка тилдик каражаттар талданат.

Изилдөөнүн методдору жана материалдары

Изилдөөнүн методологиялык негизин когнитивдик-лингвистикалык жана лингвوماданий ыкмалар түзөт. Ага семантикалык талааларды талдоо, контексттик талдоо, салыштырма тил илиминин ыкмалары, ошондой эле баалоочу семантика теориясы (Апресян, 1995; Караулов, 1989; Щерба, 1954; Kövecses, 2010) кирет. Бул ыкмалар тилди маданий баалуулуктарды, эмоционалдык багыттарды жана тил ээлеринин баалоочу пикирлерин бекемдөөчү когнитивдик курал катары кароого мүмкүндүк берет.

«Бала» концептин изилдөө когнитивдик лингвистика жана лингвوماданий илимдеги бир нече теориялык ыкмаларга таянат. Анализдин негизинде Ю.Д. Апресян (1995) тарабынан иштелип чыккан баалоочу семантика теориясы жатат. Ал тилде объекттерге жана көрүнүштөргө субъективдүү баалар кантип калыптанаарын түшүндүрөт. Апресяндын айтымында, тилдик баа объекттин объективдүү өзгөчөлүктөрү менен сүйлөөчүнүн субъективдүү кабылдоосунун кесилишинде пайда болот. «Бала» концептинин контекстинде бул деген сөздөр жана сөз айкаштары баланы сүрөттөөдө бир эле учурда реалдуу социалдык жана биологиялык касиеттерди жана маданий-баалуулук баалоолорду чагылдырган билдирет.

Ю.Н. Караулов (1989) баалоочу маанилер коммуникативдик кырдаалга жана сүйлөөчүнүн жеке өзгөчөлүктөрүнө жараша болот деп белгилейт. Концептин эмоционалдык жана баалоочу мүнөздөмөлөрү лексикалык каражаттар, туруктуу сөз айкаштары жана макалдар аркылуу көрүнөт. Алар балалык жана тарбия жөнүндө маданий жактан маанилүү маалыматты алып жүрөт. Мисалы, кыргызча «Атадан кем уул, атага тең уул, атадан артык уул» деген түшүнүк баланы үй-бүлөнүн жана коомдун баалуулугу катары баалайт: (себеби, атадан кем уул — акылсыз, атанын абийирин төккөн бала. Мындай баланын ата-энеси эл алдында сөзгө сөлтүк, кепке кемтик болгон. Атага тең уул — балдардын ата-энеси эл

алдында урмат-сыйга татып, мындай бала жөнүндө эл арасында жылуу сөздөр айтылып, анын жасаган иши, жүрүм-туруму башкаларга үлгү болгон. Атадан артык уул — мындай уул журттун жүгүн көтөрүп, ата-энеси, уурусу эле эмес бүтүндөй эли сыймыктанган уул деп эсептелген.) Англис тилинде болсо ушул эле функцияны *child prodigy* (өзгөчөлөнгөн күчтүү жөндөмгө эгедер бала), *bundle of joy* (кубанычтын булагы) сыяктуу идиомалар аткарып, баланын индивидуалдык сапаттарына жана эмоционалдык потенциалына көңүл бурат.

Когнитивдик лингвистика баалоочу маанилердин маданияттагы калыптанышын профилдөө, салыштыруу жана аналогия сыяктуу когнитивдик механизмдер аркылуу карайт. Бул бир объекттин — биздин учурда баланын — маданият үчүн маанилүү болгон касиеттерин бөлүп көрсөтүүгө мүмкүндүк берет. Кыргыз тилинде «бала» лексемасы тукум улантуунун, үй-бүлөлүк жоопкерчиликти жана тарбиянын идеяларын чагылдырат: «Бала – бакыт, тукум улоочу, келечек» (Бабасы эккенди, баласы орот; Байлык – эрип кетер муз, бийлик – учуп кетер куш, бала – артта калган из; Эртеңкини ойлогон бала эрте эс тартат; Ата тарбиялаган бала – эстүү, эне тарбиялаган кыз – эптүү). Англис тилинде болсо «child» концепти көбүрөөк индивидуалдык сапаттарга, жаш курак стадияларына жана социалдык статусуна көңүл бурат: “*Still wet behind the ears*” – өтө жаш, тажрыйбасыз, «жашыл»; “*Terrible twos*” – 2 жаштагы баланын өжөр, тентек убагы жөнүндө туруктуу түшүнүк; “*Teacher’s pet*” – «мугалимдин сүйгөн окуучусу», баланын мектеп жамаатындагы статусун көрсөткөн сөз айкашы. Ошондой эле тарбиялык мааниде колдонулган балдар ырында балада карама-каршы сапаттар айкалышып, мүнөздүн жана инсандык касиеттердин калыптанышы баса белгиленет:

*There was a little girl,
Who had a little curl,
Right in the middle of her forehead.
When she was good,
She was very good indeed,
But when she was bad, she was horrid.*

Салыштыруу жана аналогия баланы маданиятта кабыл алынган идеалдуу образдар менен салыштырууга мүмкүндүк берет. Англис салтында бул баланын жеке жетишкендиктери жана уникалдуу жөндөмдөрү аркылуу көрсөтүлөт (*child prodigy-бала чилистен, late bloomer- жөндөмү, таланты же жетилүүсү башкаларга караганда кечирээк жетишкен бала*), ал эми кыргыз салтында — салттуу этникалык жана үй-бүлөлүк нормалар аркылуу («атасынын уулу», «энесиндей акылдуу»). Бул айырмачылыктар маданий артыкчылыктарды чагылдырат: англис маданиятында индивидуализм жана жеке жетишкендиктер, кыргыз маданиятында коллективизм жана социалдык жоопкерчилик басымдуулук кылат.

Концептти изилдөөнүдө метафоралар жана метонимиялар өзгөчө мааниге ээ, алар аркылуу балага башка объекттердин сапаттары берилет. Мисалы, кыргыз тилинде «кичинекей периште», «арам сийдик» же «темир канат» метафоралары баланын руханий жана социалдык маанисин чагылдырат. Англис тилинде ушул эле функцияларды *child of nature* (табиятка жакын, эркин, жасалмасыз адам же бала) же *golden child* (өзгөчө бааланган, таланттуу, сүймөнчүк же көп үмүт артылган бала) сыяктуу сөз айкаштары аткарат, алар баланы кабылдоого эмоционалдык өң кошуп, маданий стереотиптерди

бекемдейт. Z. Kövecses (2010) белгилегендей, метафоралар когнитивдик кабылдоо моделдерин түзүп, маданий нормаларды жана эмоционалдык багыттарды бекемдешет.

Негизинен тилде жана маданиятта эмоциялардын ролун белгилөө маанилүү. Эмоциялар — «бала/child» концептинин баалоочу жана маданий өңүн алган негизги компоненти. В.И. Карасик (2002) белгилегендей, тил эмоциялык абалдарды гана бекемдеп тим болбостон, алардын маданий өзгөчө кабылдоо моделдерин да калыптандырат. Barrett жана Russell (2015) жүргүзгөн изилдөөлөр көрсөткөндөй, тилдеги эмоциялар контекстке жана маданий өзгөчөлүктөргө жараша болот, алар универсалдуу жана туруктуу реакциялар эмес. Англис маданиятында баланын эмоциялары көбүнчө жеке абалдар жана жетишкендиктер аркылуу сүрөттөлөт (*proud parent moment*- ата-эненин баласынын ийгилигине сыймыктанган учурду билдирет, “*apple of one’s eye*” – көздүн нуру, сүйүктүү бала; “*ray of sunshine*” – күндүн нуру, кубаныч булагы; “*joy to the world*” – дүйнөнүн кубанычы), кыргыз маданиятында болсо — жамааттык тажрыйба (эл эмне дейт?), үй-бүлөнүн бактысы жана социалдык жоопкерчилик аркылуу («Балалуу үй – базар, баласыз үй – мазар», «Аркаңды мал бассын, алдыңды бала бассын», өлгөндө көргөн, май көтөн, ата безер) ж.б.

Ошентип, изилдөөнүн теориялык базасы көрсөтүп тургандай, «бала/child» концепти баалоочу семантика, когнитивдик механизмдер жана эмоционалдык компоненттердин айкалышы аркылуу калыптанат. Бул инструменттер балалыкты кабылдоодо маданий айырмачылыктарды жана окшоштуктарды аныктоого, эки тилдүү дүйнөнүн баалуулук багыттарын жана эмоционалдык үлгүлөрүн ачып көрсөтүүгө мүмкүндүк берет.

«Бала/child» концептин анализи. «Бала/child» концепти — баланын биологиялык, социалдык жана маданий-баалуулук мүнөздөмөлөрүн камтыган комплекстүү көрүнүш. Тилде ал баалоочу маанилер, когнитивдик механизмдер, метафоралар жана эмоционалдык компоненттер аркылуу көрүнүп, маданиятта балалыкты кабылдоону бекемдейт.

Таблица 1. Салыштырмалуу анализ

Аспект	Кыргыз тили	Англис тили
Баланын баалуулугу	Социалдык роль, руханий баалуулук, тукумду улантуу Бала — тукумду улантуунун символу, үй-бүлөнүн келечеги («Адамдын мөмөсү бала», «Ата өлүп, бала калса – тилегине жеткени, бала өлүп, ата калса – арманы ичте кеткени», «Балалуу үйгө бакыт үйүр»). Элдик пикирде эркек жана кыз баланын үй-бүлөдө орду ар башка: «Кыз-кырк жылкы, эркек бала ырыскы», «Уул адеби менен сүйкүмдүү, кыз кылыгы менен сүйкүмдүү».	Бала — индивидуалдык сапаттар жана жетишкендиктердин ээси. Мисалдар: “Gifted child”, “A whiz kid”, “High achiever”, “Bright as a button”. Баланын баалуулугу анын өз алдынчалыгы, билим алуусу, ийгилиги, потенциалы менен көбүрөөк өлчөнөт.
Когнитивдик механизмдер	Коллективдик жоопкерчилик, үй-бүлөлүк нормалар - Жамааттык тарбия жана жоопкерчилик өзгөчө мааниге ээ. Мисалдар: «Атасы жакшы айттырбайт, теги жакшы дедирбейт, сөөгү жакшы сөктүрбөйт. Атасы жаман аста-аста оңолот, энеси жаман эгерим оңолбойт»; улуттук ырым-жырымдар: тушоо кесүү, мүчөл жаш	- Жеке инсандык жөндөмдөрдү профилдөө, психологиялык өсүү, жаш курак этаптары баса белгиленет. Мисалдар: “Terrible twos”, “Still wet behind the ears”, “Coming of age”.

Метафоралар	- Элдик образдар: «Шам чырак», «Кичинекей периште», «Жүрөк кубанчы», «Бала — бакыт».	Англисче идиомалар: “Bundle of joy”, “Apple of one’s eye”, “Problem child”, “Don’t throw the baby out with the bathwater” (“Баланын жакшы сапаттарын жоготпой, көйгөйлүү жагын гана оңдо”)
Эмоциялар	Жамааттык тажрыйба, социалдык жоопкерчилик - Жамааттык эмоциялар аркылуу көрсөтүлөт: ата-эненин сезимдери үй-бүлө, урууларга таандык. «Бала жылмайса аалам жылмайт».	- Жеке эмоциялар жана коомчулукка чыгаруу баса белгиленет: “Proud parent moment”, “Golden child”, “Child’s play”, “Throw a tantrum”, “Like a kid in a candy store”

Ошентип, «бала/child» концепти маданий баалуулуктарды жана эмоционалдык багыттарды бекемдөөчү тил формасын түзүп, эки тилдүү коомчулуктарда балалыкты ар башка кабылдоону камсыздайт.

Макаланын жаңылыгы

Изилдөөнүн жаңылыгы	Мазмуну жана жыйынтык	Мисалдар (макалдар, туруктуу сөз айкаштары, метафоралар/метонимиялар)	Балдар ырлары/детские стишки	Мазмундук мааниси/маданий басым
Эмоционалдык-баалоочу мүнөздөмөлөрдү коддоо схемасы	«Бала/child» концептин позитивдүү, нейтралдуу жана терс маанилерге классификациялоо	Позитивдүү: «баары балам үчүн», <i>a gift from God, bundle of joy, ray of sunshine</i> ; Нейтралдуу: «бала менен бала», <i>Monday’s child is fair of face</i> ; Терс: «бала жүк», <i>a millstone around one’s neck (моюнга артылган жүк), terrible twos</i>	<i>Monday’s Child</i> – ар бир бала өзүнүн жеке тагдыры менен төрөлөт; <i>What are little boys made of? / What are little girls made of?</i> – балдардын ар кандай мүнөзү	Баланын эмоционалдык баалуулугун, кубанычы менен кыйынчылыктарын, индивидуалдык сапаттарын жана айырмачылыктарын көрсөтөт
Баалоочу профилдерди салыштыруу	Кыргыз жана англис тилдик материалдарын салыштырмалуу анализдөө, универсалдуу жана маданий өзгөчө басымдарды аныктоо	Кыргызча: «балалуу үй – базар», «бала — бакыт», «бала – элдин келечеги»; англис тилинде: <i>children should be seen and not heard; like father, like son; every child is a new beginning.</i>	<i>There was a little girl, who had a little curl...</i> – ар кандай мүнөздөрдү көрсөтүү, жакшы vs жаман жүрүм-турум	Баланын универсалдуу баалуулугу: бакыт жана келечек; маданий айырмачылыктар: КГ — үй-бүлө жана коом гармониясы; ЕН — тарбия, индивидуалдык сапаттар, жекече потенциал
Метафоралар жана метонимиялар картасы	Метафоралар жана метонимиялар баланын келечек	кыргызча: «бала – гүл», «бала – байлык»; англисче: <i>the child is the father of the man, bundle of joy, ray of sunshine, as the</i>	<i>Twinkle, twinkle, little star</i> – бала жарык жылдыз катары; <i>Rock-a-bye baby</i> –	Бала метафора аркылуу өсүмдүк, жарыктык, байлык катары

	өсүшүн, баалуулугун, руханий байлыгын жана индивидуалдык өзгөчөлүктөрүн көрсөтөт	<i>twig is bent, so grows the tree, still wet behind the ears, apple of one's eye, cradle to the grave</i>	камкордук инсандык негизди түзөт	салыштырылат; метонимия аркылуу дене мүчөлөрү жана предметтер аркылуу (кулак, жүрөк, өпкө, бешик); потенциал, баалуулук жана өнүгүү стадиясы баса белгиленет
Методологиялык жаңылык	Корпустук анализ жана анкета аркылуу салттуу жана заманбап көз караштарды салыштыруу	KG: «Малга – ээ, балага – ата керек» ↔ заманбап жооп: «Эң башкысы — сүйүү жана камкордук»; EN: <i>it takes a village to raise a child</i> ↔ заманбап кабылдоо: бала негизинен укуктарга жана тандоолорго ээ жеке адам, балдар кичинекей баалуулуктар.	<i>Little Jack Horner</i> – акылдуулукту көрсөтөт; <i>Hush, little baby</i> – тарбия жана камкордук инсандыкты калыптандырат	Баланы кабылдоонун динамикасын көрсөтөт: социалдык жана үй-бүлөлүк статусунан индивидуалдуулукту, укуктарды жана потенциалды таанууга; тарбия инсандыкты калыптандыруучу фактор катары

Жыйынтык

Изилдөөнүн жаңылыгы «бала/child» концептин анализдөө үчүн толук куралдар топтомун түзүүдө. Коддоо схемасы натыйжалардын тактыгын жана кайталануучулугун көрсөттү; баалоонун профилдерин салыштыруу универсалдуу жана маданий айырмачылыктарды аныктады; метафоралык картада улуттук дүйнө таанымдын негизинде жаткан негизги когнитивдик моделдер бекемделди; корпустук анализдин жана анкеталардын айкалышы салттуулуктан заманбапка чейинки концепциянын динамикасын көрсөтүүгө мүмкүндүк берди. Биринчи жолу лингвомаданий, когнитивдик жана эмпирикалык ыкмаларды айкалыштырган бала түшүнүгүн изилдөөнүн комплекстүү ыкмасы кыргызча-англисче салыштырма материалда сунушталууда.

Жүргүзүлгөн изилдөө көрсөткөндөй, «бала/child» концепти көп кырдуу структурага ээ болуп, дүйнө таанымдагы универсалдуу жана этноспецификалык өзгөчөлүктөрдү чагылдырат. Кыргыз жана англис тилдеринин материалында баланын образына байланыштуу эмоционалдык-баалоочу мүнөздөмөлөрдө, метафоралык моделдерде жана маданий басымдарда айырмачылыктар аныкталды.

Кыргыз салты баланын тукумду улантуучу жана маданий мурастардын сактоочусу катары коллективдик баалуулуктарга туруктуу көңүл бурганын көрсөтөт. Англис тилдүү

дүйнө таанымында тескерисинче, индивидуалдуулукка, инсандык өнүгүүгө жана ата-энелер менен балдар арасындагы эмоционалдык жакындыкка басым жасалат. Бул айырмачылыктар макалдарда, фразеологизмдерде жана тил ээлеринин заманбап ассоциациялык реакцияларында байкалат.

Изилдөөнүн жаңылыгы «бала/child» концептинин баалоочу профилдерин салыштырмалуу анализдөөдө жана эки маданият арасындагы метафоралык салыштыруулар схемасын сунуштоодо турат. Алынган натыйжалар көрсөткөндөй, эки тилде тең баланы метафоралык чагылдыруу маанилүү когнитивдик жана баалуулук функциясын аткарат: кыргыз тилинде баланын образдары көбүнчө «байлыгы», «аманаты», «жалгыздыктын дарысы» катары, англис тилинде болсо — *treasure, innocent being, future hope* катары доминанттык кылат.

Ошентип, «бала/child» концепти кыргыздардын да, англиялыктардын да маданий жекелүүлүгүн, окшош эместигин жана алардын дүйнө таанымын түшүнүү үчүн негиз болуп эсептелет. Анын изилдениши тарбиялык практикаларда, маданият аралык коммуникацияда жана маданий белгилүү образдарды которууда мындан ары маданият аралык изилдөөлөрдү жүргүзүү мүмкүнчүлүктөрүн ачат.

Колдонулган адабияттар

1. Абдимиталип уулу, Н. (2022). Обычай, связанные с рождением ребенка у средневековых караханидов и современных кыргызов. *Вестник Ошского государственного университета*, (3), 126–132. https://doi.org/10.52754/16947452_2022_3_126
2. Апресян, Ю.Д. (1995). *Оценочная семантика: Объективное и субъект-особенное*. Москва: Наука.
3. Дастанбек кызы, К., Мурзакметов, А. (2023). Педагогические идеи в кыргызских пословицах и поговорках. *Вестник Ошского государственного университета. Филология*, (1(1), 30–37. [https://doi.org/10.52754/16948874_2023_1\(1\)_4](https://doi.org/10.52754/16948874_2023_1(1)_4)
4. Джоошбекова, З., Ажиматов, О., Бекмуратова, Р. (2025). Влияние традиций кыргызского и узбекского народов на формирование личностных качеств у детей. *Вестник Ошского государственного университета*, (3), 126–136. https://doi.org/10.52754/16948610_2025_3_0_9
5. Карасик, В.И. (2002). *Язык и культура: общение и эмоция*. Москва: РГГУ.
6. Караулов, Ю.Н. (1989). *Русский язык и языковая личность*. Москва: Русский язык
7. *Киргизско-русский словарь. (1985)*. В двух книгах. Сост. К.К. Юдахин. Фрунзе: Главная редакция. Киргизской Советской Энциклопедии.
8. Косычева, М.А. (2011). “Английские номинации детей”. *Вестник Челябинского государственного университета*, № 11 (226), С. 84-88.
9. Кубрякова, Е.С. (2004). *Язык как когнитивный инструмент*. Москва: Владос.
10. Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгү. (2016). Экинчи бөлүк. Бишкек: Салам.

11. СайдаMAT кызы, Н. (2025). Кыргыз макал-лакаптарынын тарыхый-этимологиялык негиздери. *Евразия изилдөөлөрү ачык журналы*, 2(2), бб. 34-48. <https://doi.org/10.65469/eijournal.2025.2.5>
12. Седых, Е.В. (2014). “Концепт “Детство” в английской народной поэзии (на примере nursery rhymes)”. *Филология и человек*, № 2, 125-137.
13. Тажибаева, А.А., Кудайберди кызы О. (2021). “Кыргызская и английская номинация детей”. *Бюллетень науки и практики*, 7(9), 655-660.
14. Толокова, Э.Т. (2007). “Кыргыз тилиндеги баланын курагын туюндурган лексика фразеологиялык сөз курамы жана макал-ылакаптар”. *Вестник Бишкекского гуманитарного университета имени К.Карасаева*, №3 (9). С. 94-96.
15. Хузин И.Р., Вильданова Э.М., Салимзанова Д.А., Магфурова С.О. (2021). “Концепт “ребенок” в английских и татарских пословицах и поговорках”. *Глобальный научный потенциал*, №2 (119), 135-139.
16. Шамбаева, Б.С., Иптарова, А.С. (2008). *Кыргызча-орусча-англисче макал-лакаптар*. Бишкек: Бийиктик
17. Щерба, Л.В. (1954). *Очерк по структуре русского языка*. Москва: Учпедгиз.
18. Barrett, L. F., & Russell, J. A. (2015). Situationally Appraising Emotions: How Language and Emotion Interact. *Emotion*.
19. Berdibekova, A.N., Samidinova, F.A., Kudaiberdieva, G.O., Zulpukarova, A.K. (2023). “The Concept of “Child” in The English and Kyrgyz Picture of the World”. *International Journal of Humanities and Natural Sciences*, 5-1 (80), 95-98.
20. Çagatay, Saadet. (1977). “Türkçede Çocuk Kavramı”. *Türk Dili Araştırmalar Yıllığı. Belleten*, 25, 1-16.
21. DuCharme, Catherine, C. *The Concept of the Child: 1890-1940*. (ERIC Document Service No. ED391595). <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED391595.pdf>
22. Hofstede, G. (2001). *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
23. Kövecses, Z. (2010). *Metaphor in Culture: Universality and Variation*.